

А.Ю. ПОЛЧАНОВ*

(Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, Україна)

Особливості розвитку фінансового потенціалу України у період військового конфлікту

Оцінка впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал держави дозволяє обґрунтувати шляхи максимально ефективного відновлення економіки та необхідної для цього інфраструктури. Метою статті є визначення особливостей розвитку фінансового потенціалу України у період військового конфлікту на основі комплексної оцінки його змін у 2014-2016 рр. На основі аналізу публікацій, визначено основні канали впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал держави. Виявлено особливості розвитку фінансового потенціалу України у період військового конфлікту. Зокрема, різке та суттєве зростання військових видатків зумовило перенаправлення руху фінансових ресурсів з різних секторів економіки на потреби національної безпеки та оборони. В результаті фактичного знищення та втрати контролю над активами у зоні конфлікту, а також у зв'язку з послабленням позицій на традиційних ринках збуту вітчизняної продукції і відтоку капіталу, відбулось скорочення ВВП України на фоні загальносвітового тренду до його зростання. Зростання макроекономічної нестабільності в країні під впливом військово-політичних чинників спричинило погіршення авторитету держави як позичальника на міжнародному фінансовому ринку. Крім цього, відбулось зростання вартості банківських кредитів для підприємств в Україні у період активних фаз бойових дій. Як вважає автор, початок погіршення макроекономічної та військово-політичної ситуації в Україні можна було спостерігати ще до військового конфлікту на сході, який, в свою чергу, ще більше поглибив існуючі дисбаланси в економіці та суспільстві. Доведено, що з поглибленням конфліктів зростає їх негативний ефект на показники фінансової системи, і саме тому успіх економічних реформ нерозривно пов'язаний з дієвістю заходів по встановленню миру.

Ключові слова: військовий конфлікт, фінансовий потенціал держави, національна економіка, ВВП, кредитний рейтинг.

A.Yu. POLCHANOV

(Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr, Ukraine)

Peculiarities of the Development of Ukraine's Financial Potential in the Period of Military Conflict

Evaluation of the impact of military conflict on the financial potential of the state allows to substantiate the ways of the most effective economic recovery and the necessary infrastructure for this. The purpose of the article is to determine the specifics of the development of Ukraine's financial potential in the period of the military conflict on the basis of the integrated assessment of financial potential changes during the 2014-2016. Based on the analysis of publications, the main channels of influence of the military conflict on the financial potential of the state were identified. The peculiarities of the development of the Ukraine's financial potential in the period of military conflict were revealed. In particular, the sharp and significant increase in military spending has caused the redirection of the movement of financial resources from various sectors of the economy to national security and defense needs. As a result of the actual destruction and loss of control over assets in the conflict zone, as well as the weakening of positions in traditional markets for domestic products and capital outflows, Ukraine's GDP fell against the background of the global trend towards its growth. The growth of macroeconomic instability in the country under the influence of military and political factors led to a deterioration in the authority of the state as a borrower in the international financial market. In addition, there was an increase in the cost of bank loans for enterprises in Ukraine during the active phases of military operations. According to the author's opinion, the beginning of the deterioration of the macroeconomic and military-political situation in Ukraine could be observed even before the military conflict in the east, which, in turn, further deepened the existing imbalances in the economy and society. It was proved that the military conflicts have a negative impact on the indicators of the financial system, and so the success of economic reforms is inextricably linked with the effectiveness of measures to establish peace.

Keywords: military conflict, financial potential of the state, national economy, GDP, credit rating.

* Полчанов Андрій Юрійович, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету (м. Житомир), кандидат економічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Обмеженість ресурсів на фоні зростаючої потреби в них неодмінно призводить до загострення протиріч в існуючому розподілі благ та виникнення конфліктів, що можуть мати різну природу (політичні, економічні, соціальні тощо). Проте, найбільшу загрозу для розвитку суспільства в цілому становлять військові конфлікти, які здатні перерости в повномасштабну війну, що, з урахуванням наявного в світі сучасного бойового арсеналу, може знищити не тільки людство, а й життя на планеті. Таким чином, важливо локалізувати бойові дії та мінімізувати їх негативні наслідки.

В таких умовах питання комплексної оцінки впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал держави для максимального ефективного відновлення економіки та необхідної для цього інфраструктури є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана тематика, з огляду на складне військово-політичне становище в окремих регіонах України, висвітлена в публікаціях окремих вітчизняних дослідників. Серед останніх можна відмітити роботи О.С. Власюка [1], С. Кулицького [2], Е.М. Лібанової [3]. В той же час, недостатня увага приділяється проблемам відновлення здатності суб'єктів господарювання та держави загалом акумулювати та розміщувати фінансові ресурси для забезпечення економічного розвитку.

Військові конфлікти протягом останніх десятиліть мали місце у різних регіонах світу (Боснія і Герцеговина, Лівія, Афганістан та ін.), а тому окреслена проблематика висвітлена і в публікаціях зарубіжних дослідників, серед яких Т. Еддісон (T. Addison) [5], А. Деміргюс-Кунт, Л.Ф. Клаппер, Г.А. Панос (A. Demirgüç-Kunt, L.F. Klapper, G.A. Panos) [7], Г.Т. Леммон (G.T. Lemmon) [10], С. Джібао В. Прічард (S. Jibao, W. Prichard) [9] та інших.

Досліджуючи економічні наслідки військових конфліктів на Близькому Сході у роботі «Економічний вплив окремих конфліктів на Близькому Сході: Що ми можемо дізнатися з минулого? («Economic Impact of Selected Conflicts in the Middle East: What Can We Learn from the Past?») М.Р. Саб (M.R. Sab) [11] оцінює динаміку низки показників, що характеризують фінансовий потенціал, зокрема реальний ВВП, державні доходи та видатки, дефіцит бюджету та державний борг, золотовалютні резерви та грошову масу, а також інфляцію, валютний курс напередодні та протягом 7 років по завершенню конфліктів у Лівані, Кувейті та Іраку. В результаті дослідник звертає увагу на залежність постконфліктного відновлення від рівня соціально-економічного розвитку країни, міжнародної підтримки, тривалості та масштабу бойових дій.

Окремо питання впливу рівня інтенсивності (високий, середній та низький) військових конфліктів на фінансовий розвиток досліджували Т. Еддісон, А.Р. Човдгури та С.М. Маршед (T. Addison, A.R. Chowdhury та S.M. Murshed) [9]. При цьому було відмічено, що із поглибленням конфліктів зростає їх негативний ефект для фінансової системи, і саме тому

успіх економічних реформ нерозривно пов'язаний з дієвістю заходів по встановленню миру.

Для оцінки економічних втрат від Дарфурського конфлікту у Судані Е. Алі Гамід (E. Ali Hamid) [8] пропонує враховувати:

1) прямі військовій витрати (розраховуються як різниця між фактичними видатками під час конфлікту та прогнозними видатками, встановленими на рівні середніх значень за 7 років до початку конфлікту);

2) втрати продуктивності через внутрішнє переміщення осіб (визначаються на основі ВВП на душу населення та кількості постраждалих від конфлікту осіб);

3) ймовірний зарібок осіб, загиблих під час конфлікту (на основі експертних оцінок очікуваної тривалості життя);

4) втрати від руйнації інфраструктури, що базуються на загальних обсягах витрат уряду та донорів на гуманітарну допомогу, відновлення та розвиток з початку конфлікту.

При цьому недостатньо зрозуміло чому дослідник використовує саме 7 років перед конфліктом для оцінки прямих військових витрат, а також не у повній мірі визначено внесок внутрішньо переміщених осіб у виробництво ВВП до початку конфлікту.

Крім того, існують спроби підрахувати економічні втрати Прибалтійських країн від радянської окупації 1940-1991 рр., що пропонується оцінювати на основі співставлення ВВП на душу населення цих країн з Фінляндією, розвиток якої розглядається як альтернативний варіант зміни економічної ситуації Естонії, Латвії та Литви [6]. На нашу думку, ідея використання такого підходу має ґрунтуватись на потужній інформаційній базі та враховувати комплекс факторів, що визначають зміну ВВП в період конфлікту, а також відповідному програмному забезпеченні для проведення необхідних обчислень. Вирішення такої задачі вимагає залучення фахівців не тільки у сфері економіки та фінансів, але й аналізу даних.

Поряд із вищезазначеним, недостатньо дослідженим залишається питання комплексної оцінки впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал та окреслення особливостей його розвитку в цей період як основи для розробки політики постконфліктного відновлення.

Метою статті є визначення особливостей розвитку фінансового потенціалу України у період військового конфлікту на основі комплексної оцінки його змін у 2014-2016 рр.

Методика дослідження. Інформаційною базою дослідження стали роботи вітчизняних та закордонних вчених, база даних Групи Світового банку, консалтингових агентств. Для досягнення поставленої мети було використано методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, асоціацій та аналогій, а також економіко-статистичні методи.

Виклад основних результатів. Навколо визначення економічного змісту такої категорії як «фінансовий потенціал» у академічному середовищі не існує єдності поглядів, і зазвичай виділяють ресурсний, соціально-

спрямований та результативний підходи. На нашу думку, під фінансовим потенціалом держави можна розуміти її фінансові ресурси та можливості для їх ефективного формування, розподілу та використання з певною метою.

Основними каналами впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал можна вважати наступні (рис. 1).

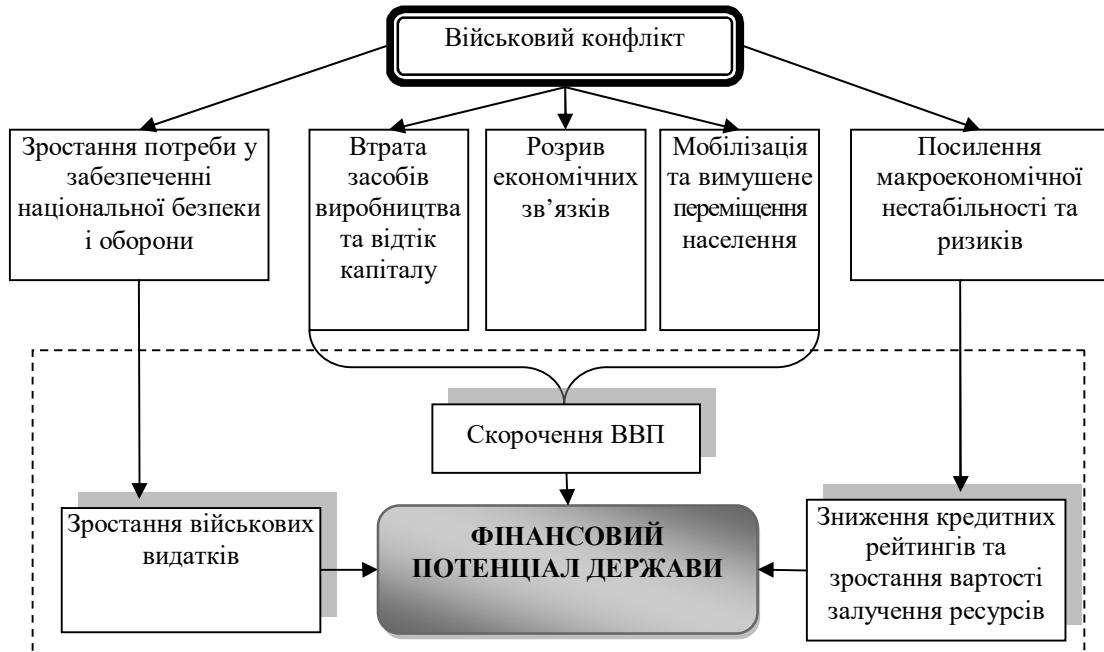

Рис. 1. Основні канали впливу військового конфлікту на фінансовий потенціал держави

Джерело: розроблено автором.

Так військовий конфлікт безпосередньо вплинув на збільшення потреби у забезпеченні обороноздатності, що мало наслідком різке збільшення військових видатків. Тобто в даному випадку виходимо із припущення про те, що обсяг військового бюджету встановлювався би в подальшому на рівні 2013 року, що, згідно

розрахунків проведених нами на основі даних Групи Світового банку, становило 3 439,843 млн. дол. США у цінах 2010 р. (табл. 1).

В цілому через бойові дії втрати фінансового потенціалу України в частині збільшення військових видатків склали 3 107,803 млн. дол. США у цінах 2010 р.

Таблиця 1

Втрати фінансового потенціалу України в частині збільшення військових видатків у 2014-2016 рр.

№ з/п	Рік	Військові видатки, % від державних видатків	Військові видатки, % від ВВП	Військові видатки, дол. США 2010 р.	Втрати фінансового потенціалу, дол. США 2010 р.
1	2013	5,95	2,39	3 439 843 548	-
2	2014	6,94	3,03	4 058 348 931	618 505 383
3	2015	10,63	3,97	4 815 721 279	1 375 877 731
4	2016	10,56	3,67	4 553 264 352	1 113 420 804
5	Разом 2014-2016	-	-	-	3 107 803 918

Джерело: побудовано та розраховано автором на основі даних Групи Світового банку.

Ще одним каналом впливу військового конфлікту на потенціал було визначено скорочення ВВП як основного джерела формування фінансових ресурсів держави. Це мало наслідком скорочення доходів державних установ, зокрема в якості недоотриманих податкових надходжень, соціальних внесків тощо, а також підприємств та населення, особливо це стосується біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Втрата засобів виробництва та розрив торговельних та економічних зв'язків сприяли

скороченню інвестицій та відпливу капіталу, в тому числі неофіційними каналами, що не дає можливість кількісно визначити до яких втрат фінансового потенціалу це призвело.

Враховуючи важливість цілісної оцінки втрат від військового конфлікту нами проведено порівняння значення ВВП України у 2014-2016 рр. та 2013 р. (табл. 2).

Втрати фінансового потенціалу України в частині скорочення ВВП в період військового конфлікту у 2014-2016 рр. порівняно з 2013 р.

№ з/п	Рік	ВВП України, дол. США 2010 р.	Втрати фінансового потенціалу, дол. США 2010 р.	Втрати фінансового потенціалу, % від ВВП України у 2013 р.
1	2013	143 750 945 108	-	-
2	2014	134 331 493 523	9 419 451 585	6,55%
3	2015	121 203 311 659	22 547 633 449	15,69%
4	2016	124 000 201 623	19 750 743 485	13,74%
5	Разом 2014-2016	-	51 717 828 520	35,98%

Джерело: побудовано та розраховано автором на основі даних Групи Світового банку.

Таким чином, порівняно з 2013 роком за три роки конфлікту втрата фінансового потенціалу України в частині скорочення ВВП склала 51 717,828 млн. дол. США у цінах 2010 р., що еквівалентно 35,98 % від ВВП України у 2013 році. Сума загальних втрат фінансового потенціалу України порівняно з 2013 роком – 54 825,632 млн. дол. США у цінах 2010 р.

Зазначимо, що за такого підходу має місце ігнорування світових тенденцій розвитку економіки, як це мало місце в Грузії, де за підсумками 2008 року (рік російсько-грузинського конфлікту) спостерігалось зростання ВВП на 25,87 %, а у 2009 році, тобто першому постконфліктному році, ситуація, була протилежною – скорочення ВВП на 15,85 %.

На відміну від обсягів військових видатків, що встановлюються органами державної влади, на зміну ВВП впливають об'єктивні економічні закономірності. Відтак нами проведено порівняння темпів зростання ВВП України з аналогічними показником в Європейському союзі та світі в цілому (рис. 2).

Як свідчать дані рис. 2, в той час як зростання ВВП в ЄС та світі становило близько 1,5-2,0% та 2,5-3,0 % відповідно, скорочення ВВП в Україні становило більше 6 % у 2014 р. та 9 % у 2015 р., і навіть зростання ВВП у 2016 році до 2,31 % – це показник, що не перевищує світового рівня.

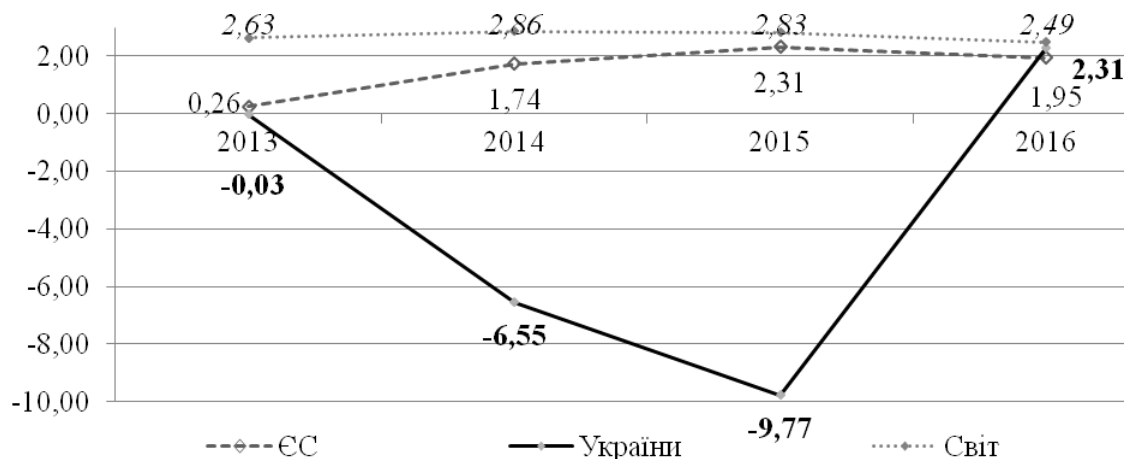

Рис. 2. Зміна ВВП України, ЄС та світу у 2013-2016 рр.

Джерело: побудовано та розраховано автором на основі даних Групи Світового банку.

Варто зауважити, що не всі втрати фінансового потенціалу держави, спричинені військовим конфліктом, можна кількісно оцінити. Так через погіршення макроекономічної стабільності та зростання ризиків провідні кредитні агентства знизили рейтинг боргових зобов'язань України як в іноземній, так і національній валюті. Тенденція до зниження кредитного рейтингу України за довгостроковими та короткостроковими зобов'язаннями до переддефолтного рівня, бере свій

початок восени 2013 року та спричинена прорахунками в економічній політиці тогочасного уряду. У 2014-2015 рр. ця тенденція збереглась, а позитивна зміна тренду відбулась лише у вересні-жовтні 2015 року.

Доходність державних облігацій України починає активно зростати із загостренням ситуації навколо зміни влади в Україні у лютому 2014 року, анексії Автономної республіки Крим у березні того ж року (рис. 3).

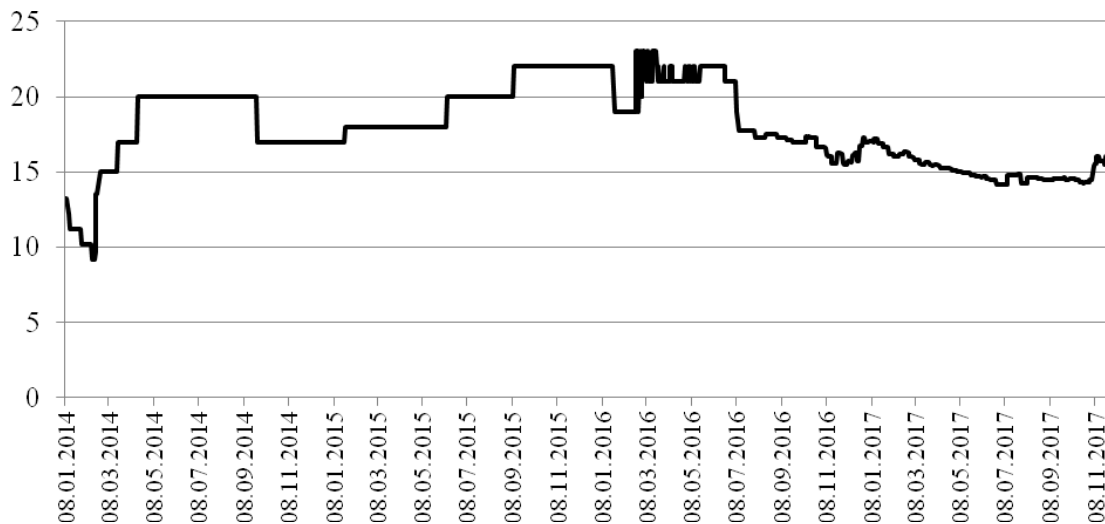

Рис. 3. Доходність річних державних облігацій України, %

Джерело: побудовано автором на основі даних сайту <https://www.investing.com>

Після покращення динаміки макроекономічних показників порівняно з початком конфлікту, а також активізацію співробітництва з міжнародними фінансовими інститутами, що підтверджується переглядом кредитних рейтингів, доходність цінних паперів знизилась до 15 %, якою була напередодні бойових дій. В той же час, через реструктуризацію державного боргу значні за обсягами виплати мають бути здійснені у 2019 році, що вже зараз вимагає від уряду здійснення заходів щодо покращення позицій держави як позичальника на світових фінансових ринках.

Вважаємо, що початок погіршення макроекономічної та військово-політичної ситуації в Україні можна було спостерігати ще до військового конфлікту, який, в свою чергу, ще більше поглибив існуючі дисбаланси. Це змусило вжити невідкладних заходів для попередження краху національної економіки. Мова йде не лише про перегляд підходів до фінансування оборонної сфери, але й сфери публічних фінансів загалом, та пов'язаної з цим реформи бюджетної децентралізації, прозорості державних закупівель та оподаткування.

Висновки. За результатами дослідження виявлено наступні особливості розвитку фінансового потенціалу України у період військового конфлікту:

1) різке та суттєве зростання військових видатків, що зумовило перенаправлення руху фінансових ресурсів з різних секторів економіки на потреби національної безпеки та оборони;

2) в результаті фактичного знищення та втрати контролю над активами у зоні конфлікту, а також послабленням позицій на традиційних ринках збуту вітчизняної продукції і відтоку капіталу, відбулось скорочення ВВП України на фоні загальносвітового тренду до його зростання;

3) зростання макроекономічної нестабільності в країні під впливом військово-політичних чинників спричинило погіршення авторитету держави як позичальника на міжнародному фінансовому ринку, а також зростання вартості банківських кредитів для підприємств у період активних фаз бойових дій.

4 Список використаних джерел

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. К.: НІСД, 2016. 528 с.

2. Кулицький С. Втрати економічного потенціалу Донбасу: оцінки та шляхи відновлення. *Україна: події, факти, коментарі. Інформаційно-аналітичний журнал*. 2015. № 22. С. 39-59. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr22.pdf>

3. Лібанова Е. М. Відновлення Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 23 вересня 2015 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 11. С. 13-25. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90621>

4. Addison T., Chowdhury A. R., Murshed S. M. By how much does conflict reduce financial development? *World Institute for Development Economics*. URL: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/dp2002-48.pdf>

5. Addison T., Geda A., Le Billon P., Murshed S. M. Financial reconstruction in conflict and post-conflict economies. *World Institute for Development Economics*. URL: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/dp2001-90.pdf>

6. Damage caused by the Soviet Union in The Baltic States. International conference materials, Riga, 17-18 June 2011 Social, economic and environmental losses/damage caused by the Soviet Union in the Baltic States. URL: <http://okupacijaszaudejumi.lv/content/files/ang/2017/DAMAGE%20CAUSED%20BY%20THE.pdf>

7. Demirguc-Kunt A., Klapper L. F., Panos G. A. Entrepreneurship in post-conflict transition: the role of informality and access to finance. *Policy Research Working Paper Series*. URL: <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4935>

8. Hamid E. Ali. Estimate of the Economic Cost of Armed Conflict: A Case Study from Darfur. *Defence and Peace Economics*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Hamid_E_Ali/publication/263345049_Estimate_o

f_The_Economic_Cost_of_Armed_Conflict_A_Case_Study_From_Darfur/links/561635f908aec62244126ad0/Estimate-of-The-Economic-Cost-of-Armed-Conflict-A-Case-Study-From-Darfur.pdf

9. Jibao S. S., Prichard W. Rebuilding Local Government Finance After Conflict: The political economy of property tax reform in post-conflict Sierra Leone. *International Centre for Tax and Development Working Paper*. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2436420>

10. Lemmon G. T. Entrepreneurship in postconflict zones. Council on Foreign Relations. URL: http://i.cfr.org/content/publications/attachments/CFR_WorkingPaper12_Lemmon.pdf

11. Sab M. R. Economic Impact of Selected Conflicts in the Middle East: What Can We Learn from the Past? *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14100.pdf>

4 References

1. Vlasiuk, O. S. (2016). Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky [National security of Ukraine: evolution of domestic policy problems]. Kyiv: NISD.

2. Kulytskyi, S. (2015). Vraty ekonomichnoho potentsialu Donbasu: otsinky ta shliakhy vidnovlennia [Losses of economic potential of Donbass: assessments and ways of restoration]. *Ukraina: podii, fakty, komentari. Informatsiino-analitychnyi zhurnal*, (22), 39-59. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr22.pdf>

3. Libanova, E. M. (2015). Vidnovlennia Donbasu: otsinka sotsialno-ekonomichnykh vtrat i priorytetni napriamy derzhavnoi polityky (stenohrama naukovoї dopovidi na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 23 veresnia 2015 r.) [Restoration of the Donbas: assessment of socio-economic losses and priority areas of public policy]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, (11), 13-25. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/90621>

4. Addison, T., Chowdhury, A. R., & Murshed, S. M. (2002). By how much does conflict reduce financial development? (No. 2002/48). WIDER Discussion Papers,

available at <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/dp2002-48.pdf>

5. Addison, T., Geda, A., Le Billon, P., & Murshed, S. M. (2001). Financial reconstruction in conflict and post-conflict economies. World Institute for Development Economics, available at <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/dp2001-90.pdf>

6. Damage caused by the Soviet Union in The Baltic States (2017). International conference materials, Riga, 17-18 June 2011 Social, economic and environmental losses/damage caused by the Soviet Union in the Baltic States, available at <http://okupacijaszadejumi.lv/content/files/ang/2017/DAMAGE%20CAUSED%20BY%20THE.pdf>

7. Demirguc-Kunt, A., Klapper, L. F., & Panos, G. A. (2009). Entrepreneurship in post-conflict transition: the role of informality and access to finance. Policy Research Working Paper Series, available at <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4935>

8. Hamid E. Ali, (2013). Estimate of the Economic Cost of Armed Conflict: A Case Study from Darfur. *Defence and Peace Economics*, available at https://www.researchgate.net/profile/Hamid_E_Ali/publication/263345049_Estimate_of_The_Economic_Cost_of_Armed_Conflict_A_Case_Study_From_Darfur/links/561635f908aec62244126ad0/Estimate-of-The-Economic-Cost-of-Armed-Conflict-A-Case-Study-From-Darfur.pdf

9. Jibao, S. S., & Prichard, W. (2013). Rebuilding Local Government Finance After Conflict: The political economy of property tax reform in post-conflict Sierra Leone. *International Centre for Tax and Development Working Paper*, available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2436420>

10. Lemmon, G. T. (2012). Entrepreneurship in postconflict zones. Council on Foreign Relations, available at http://i.cfr.org/content/publications/attachments/CFR_WorkingPaper12_Lemmon.pdf

11. Sab, M. R. (2014). Economic Impact of Selected Conflicts in the Middle East: What Can We Learn from the Past? *International Monetary Fund*, available at <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14100.pdf>